

Křesťanství bez náboženství

Michael Martinek

Myšlenka, že tradiční církevní podoba křesťanství v Evropě (a možná postupně i ve zbytku světa) zaniká, není nějakým chmurným proroctvím, ale konstatováním skutečnosti. Jak se k tomu postavit?

Můžeme hledat příčiny tohoto stavu – tím se zabývají historikové; můžeme přemýšlet, jak tento vývoj na poslední chvíli zvrátit a tu starou církev znovu probudit k životu – o to se snaží křesťanští konzervativci; nebo můžeme hledat, zda má křesťanství před sebou nějakou jinou budoucnost – na to se chci zaměřit v tomto textu.

Je až překvapující, že v českém katolickém prostředí se takovou otázkou téměř nikdo nezabývá – snad s výjimkou Tomáše Halíka (*Odpoledne křesťanství*, 2022). Pokud ovšem nahlédneme za hranice, objevíme velké množství knižních titulů jako *Nachkirchliches Christentum* (Po církevní křesťanství), Rupert Lay, 1995, *De Droom van Nebukadnezar. Of het einde van een middeleeuwse kerk.* (Sen krále Nabuchodonosora. Konec středověké církve), Roger Lenaers, 2000, *Nuevo paradigma teológico* (Nové teologické paradigma), Juan José Tamayo-Acosta, 2003, *Univerzální Kristus*, Richard Rohr, 2019, *La fin de la Chrétienté* (Konec křesťanstva), Chantal del Sol, 2021, *Per un Cristianesimo senza religione* (Křesťanství bez náboženství), Bruno Mori, 2022, *La fede che verrà* (Věra, která přijde), Battista Borsato, 2022. Publikací renomovaných teologů na podobná témata bychom našli mnohem víc, záměrně jsem vybral jen ty, jejichž titul zní (alespoň českým uším) poněkud provokativně.

Myšlenky, na nichž je toto nové hledání vystavěno, lze shrnout následovně:

Různá náboženství působila po několik tisíc let jako hodnotový a etický tmel společnosti; tuto funkci však ztratila. Dnešní člověk nehledá ani nepotřebuje ucelený náboženský systém nebo instituci, hledá však a potřebuje duchovní zakotvení, spiritualitu, mystiku.

Současné duchovní hledání vychází z posvátnosti přírody a vesmíru a odmítá dualismus (duch / hmota, posvátné / profánní, Bůh / svět apod.). Boha vnímá jako příčinu, energii a smysl, který je přítomen v každém člověku, v každé části přírody a propojuje celý vesmír.

Podobný obraz Boha přinesl a ve své osobě zpřítomnil Ježíš Kristus. V průběhu dějin se však z jeho učení stal náboženský

systém spojený s mocenskou strukturou institucionálních církví a idea „kosmického Krista“ ustoupila do pozadí.

Cesta k obnově křesťanství vede skrze znovuobjevení Ježíše a jeho obrazu Boha, který může oslovit i současného hledajícího člověka. Toho lze dosáhnout jen v ekumenickém, mezináboženském a mezikulturním dialogu, s etickými prioritami genderové rovnosti, sociální spravedlnosti a ochrany Země.

Aby mohla křesťanská církev nadále šířit poselství Ježíše Krista, musí se transformovat, a to zejména v těchto směrech: více lásky – méně moci, více duchovnosti – méně instituce, více svobody – méně kontroly, více otevřenosti – méně vylučování, více kreativity – méně poslušnosti.

Pro výklad těchto bodů vybírám několik citací z knihy italsko-kanadského kněze a teologa Bruna Moriho *Křesťanství bez náboženství*. [1]

Náboženství

Dnes víme, že náboženství neexistovala vždy. Humanitní vědy říkají, že lidské bytosti se po většinu své přítomnosti na této planetě obešly bez náboženství. Současní antropologové se přiklánějí k tvrzení, že tato doba bez náboženství byla nejšťastnější a „nejduchovnější“ dobou lidstva. Ve vývoji lidstva jsou tedy náboženství velmi nedávným kulturním a společenským fenoménem.

Závěry antropologických věd o náboženstvích lze shrnout do čtyř základních tvrzení:

- Náboženství neexistovala vždy, ale jsou to lidské vynálezy a produkty, jejichž počátky, obecně vzato, lze historicky zařadit a datovat.
- Náboženství se formovala v období neolitu.
- Od neolitu do novověku byly všechny společnosti v podstatě „náboženské“.
- Náboženství mohou být užitečná, ale nejsou nepostradatelná. (S. 35)

V době vzniku velkých civilizací, tedy kolem roku 5000 př. n. l., již náboženství získala svou typickou podobu posvátných institucí, které se prezentují nejen jako prostředníci mezi člověkem

a božstvem, ale především jako mluvčí žádostí a vůle bohů. Poskytovaly tak nejen normy dobrého společenského a individuálního chování, ale také veškeré znalosti a odpovědi (o světě, přírodě a bozích), které lidé potřebovali k životu a jimiž dávali smysl své existenci.

Náboženství se tak představuje jako člověkem vynalezená organizační struktura, jíž se přiznává autorita a moc. Náboženství nepochází od Boha, není věčné a nemůže se prosadit, jako by bylo nejvyšší a absolutní autoritou. Je to vždy a ve své podstatě direktivní a řídicí systém, opora vytvořená člověkem, která existuje ve funkci člověka a pro člověka, aby mu pomohla snáze a klidněji projít zkouškami a těžkostmi života. (S. 37)

Současné duchovní hledání

Zjevení dnes přichází ne skrze svaté knihy, ale skrze knihu Universa. V této knize odhaluje poslední Tajemství všechny podoby své velikosti a krásy. Toto Tajemství nyní promlouvá k myslí a srdci člověka nejen jazykem nevysvětlitelného a překvapivého záměru, ale také stejně strhujícím příběhem o nepředstavitelném toku přitažlivostí, vztahů, spojení, vzájemných závislostí a hlubokého společenství, které spojuje Celek se všemi věcmi. Proud nepřetržitě aktivovaný „laskavou Energií“ v pozadí, která proniká do celého Kosmu a vytváří složité struktury plné velkoleposti, života, ducha, vědomí a lásky.

Lidé naší doby tedy zahlédnou nebo objeví stopy božské přítomnosti v našem světě především v příběhu vzniku, formování a vývoje Vesmíru, tak jak ho popisují dnešní vědci, „mudrci“ moderní kosmologie. Mnoho z těchto lidí si již osvojilo víru, že astronomický vesmír je jedinou existující realitou, a že proto vše, co existuje, včetně Boha, je nezbytně jeho součástí. Nejvyšší Tajemství, kterému lidé říkali „Bůh“, je možná, jak již řekl Lenaers, nejhlubší podstatou všech existujících bytostí, a proto je nesmyslné hledat stopy jeho přítomnosti jinde. (S. 133)

To vysvětluje sklon nových generací „vidět“ a „cítit“ přítomnost božského tajemství více v krásě přírody než v obřadech, modlitbách, svátostech, kouzlech a mantrách náboženství. Pokud jsme my lidé součástí Vesmíru a je-li Vesmír branou k one původní dobrotivé a láskyplné Energii, kterou označujeme

Bruno Mori: „Nové generace mají sklon ‚vidět‘ a ‚cítit‘ přítomnost božského tajemství více v krásě přírody než v obřadech, modlitbách, svátostech, kouzlech a mantrách náboženství.“

tradičním jménem „Bůh“, pak musíme dojít k závěru, že v určitém smyslu jsme i my proniknutí Bohem a že láska, kterou cítíme, je lidský způsob, jak manifestovat přítomnost „božského“ v našem světě. (S. 141)

Bůh Ježíše Krista

Je zajímavé povšimnout si překvapivé shody tohoto moderního způsobu chápání Božího tajemství s představou, kterou o něm měl Ježíš Nazaretský a která je obdivuhodně shrnuta ve větě spisu připisovaného evangelistovi Janovi: „A my jsme poznali a uvěřili v lásku, kterou k nám Bůh má. Bůh je láska; kdo zůstává v lásce, zůstává v Bohu a Bůh zůstává v něm“ (1 Jan 4,16).

Tento nový způsob vnímání Boha činí křesťanství velmi aktuálním a moderním. Ve skutečnosti může vrátit „Cestě“, kterou navrhl Ježíš, přitažlivou sílu, kterou během staletí ztratila, a svým následovníkům svobodu, kterou nikdy v minulosti neměli. Může je účinně osvobodit ze sevření a závazků náboženství, jeho doktrín a obřadů, což jim umožní zůstat navzdory všemu věrní duchu a učení svého Mistra. (S. 141)

Ježíš byl člověkem spirituality, a ne náboženství. Nikdy nebyl členem kněžské kasty, ani zákoníkem, ani levitou. Jeho učení se nikdy nesoustředilo na nutnost dodržovat předpisy Tóry, ale na potřebu být otevřený druhým, a proto se starat o všechna stvoření a milovat je.

Ježíš se nikdy necítil být vázán dobovými tabu ohledně vztahů se ženami a pohany. Nikdy se nezabýval náboženskými normami, které určovaly podmínky čistoty a nečistoty. Vší silou se bouřil proti formalismu kněžské kasty; proti fundamentalismu, pokrytectví, marnivosti, touze po moci a počtách ze strany náboženských autorit své doby. Dá se tedy říci, a jeho odpůrci ho na to neváhali upozornit, že byl špatným „praktikujícím“. (S. 182)

Bůh, kterého miloval a hlásal Ježíš Nazaretský, je opakem toho, co vymyslela náboženství. Je to jiný Bůh, nový Bůh, je to Bůh, který se nezrodil z lidské spekulace nebo představivosti, ale z lidského srdce. Není to pojem, myšlenka, ale intuice, pocit, vnitřní impuls, vzývání, vzdech lásky, možnost extáze. Je to přirozené Tajemství energie nebo láskyplné Přítomnosti, →

→ která se všude projevuje, která podpírá vše, co je v přirozenosti věcí, která je tedy v nás, je naší součástí a která nás podle Ježíše dokáže překvapit, uspokojit, povznést a „zduchovnit“.

Je to ovšem Tajemství, ve kterém není vůbec nic „náboženského“ a které nemá nic společného s žádným náboženstvím. Příbytek tohoto Tajemství není v chrámech, svatyních, svatostáncích, obřadech, svátostech, ale je tam venku, na náměstích, v přírodě, ve světě, mezi lidmi, v lesích, v horách a v řekách, v životě, v mém životě, v mém srdci, ve všem, co existuje a tvoří podstatu a vznešenost Vesmíru.

Bůh Ježíšův je duší a nejhlubší podstatou všeho. Vše, co existuje, prostupuje svou energií a svým duchem lásky. Z tohoto důvodu je jeho Bůh vnitřní, důvěrný, známý, otec, matka, přítel, milenec. Je to přitažlivost, ke které můžeme běžet s radostí, důvěrou, s pocitem opuštěného dítěte.

Ježíš oznámil, že každý má přímý přístup k tomuto jeho Bohu. Prohlásil, že jeho Bůh je přístupný každému bez jakéhokoli prostředníka, bez zprostředkování jakéhokoli náboženství, chrámu, duchovní hierarchie, kněžství, bez jakéhokoli kanonického práva, náboženského rituálu nebo svátosti. Protože tento Bůh je silou lásky, která přebývá v hloubi každého člověka.

Ježíš se cítil chtěný a přijatý svým Bohem tak plným a definitivním způsobem, že na oplátku přijal každého a umožnil každému, bez rozdílu rasy, národnosti nebo náboženství, těžit z jeho moudrosti, jeho darů a jeho charismatu. Dá se tak říci, že Ježíš skutečně „ztělesnil“ přítomnost, pocity a postoje svého Boha pro všechny, kteří s ním přijdou do styku. V Ježíši přijal Bůh lidskou tvář, stal se člověkem. (S. 187–188)

Obnova křesťanství

Jestliže se v životě a chování Ježíše dokázaly tak pozoruhodným způsobem projevit a rozvinout božské energie Lásky, které tvoří, obnovují a zdokonalují bytosti, není divu, že právě ti maličci, pokorní, strádající, slabí, nemocní, ti, kdo v životě selhali, byli první, kdo cítili, že z tohoto muže vyzaruje vůně Boží a že je Bůh jeho prostřednictvím volá.

Při kontaktu s Ježíšem měli tito lidé pocit, že je jako okno otevřené do Boží krajiny, skrze které mohou konečně kontem-plovat nebo alespoň zahlédnout existenci nového světa, jiného způsobu, jak myslet, milovat a žít. To vysvětluje zvědavost

a zájem, který Ježíš vzbudil, úžas a nadšení, které vyvolával, a také otázky, které si lidé kladli: „Kdo je tento muž? Odkud pochází? Proč je tak odlišný? Proč se chová takto? Proč nás tak neodolatelně přitahuje a okouzluje? Odkud, od koho bere to, co říká a učí, kde se bere jeho překvapivé chování, jeho léči-

vé schopnosti? Odkud čerpá tolik svobody, tolik moudrosti, tolik autority, tolik přitažlivosti... a všechnu tu lásku?“ (S. 207)

Celý Ježíšův život a jeho „evangelium“ je soustředěno na zvěstování Lásky, která se zjevuje zvláštním způsobem v kontextu lidské bídy. Protože právě tam, kde je prázdnota, utrpení a úzkost, tam je nejvíce potřeba lásky. A kde je potřeba lásky, tam je Bůh. Pro Ježíše je ten druhý – bližní, především je-li chudý (toto slovo je třeba brát v nejširším smyslu jako nedostatek čehokoliv, co dává lidské existenci hodnotu a důstojnost), privilegovaným místem přítomnosti a pro-

jevu Boha v tomto světě. V podobenství o posledním soudu (Mt 25) Ježíš ukazuje, že všechno, co člověk dělá, aby pomohl poníženým, jako by dělal samému Bohu.

Pro Ježíše je duchovní člověk ten, kdo má velkou víru v lásku Boha nebo (v moderním jazyce) v láskyplnou energii, která řídí Realitu. Být člověkem víry tedy pro Ježíše znamená přijmout jako základní rozhodnutí a celkovou životní orientaci takové jednání, které je založené na péči, úctě, shovívavosti, starostlivosti, soucitu a vzájemné službě.

Pro Ježíše tedy *mít víru* nikdy neznamena věřit v abstraktní pravdy nebo považovat za pravdivý obsah dogmat. Pro Ježíše *věřit* není ani věřit v Boha. Pro Ježíše je *člověkem víry* ten, kdo má něžné srdce a je pozorný k potřebám bližních. Člověk víry je ten, kdo se dokáže vymanit ze své sebestřednosti a více se věnovat druhým, zvláště jsou-li slabí a bez prostředků. Pro Ježíše pouze jedinec, který má takový přístup a takovou víru, je oživo-ván „Duchem“ Božím a má autentickou „duchovnost“. (S. 208)

V evangeliích Ježíš často povzbuzuje a obdivuje víru lidí, kteří nejsou ani zvláště náboženští, ani zvláště věřící, ale přesto jsou velmi lidští, protože jsou citliví a duchovní: římský setník, kananejská žena, milosrdný Samaritán, Samařanka u studny atd. Tito lidé totiž nevědomě a spíše instinktivně věří v přítomnost Tajemství dobra a dobroty, které je mnohem silnější, rozšířenější a aktivnější než jakékoli Tajemství zla a zloby; Tajemství dobra, které umožňuje světu existovat a prosperovat, protože navzdory všemu vytváří vzájemnou závislost, přátelské vztahy

Bruno Mori

V evangeliích Ježíš často povzbuzuje a obdivuje víru lidí, kteří nejsou ani zvláště náboženští, ani zvláště věřící, ale přesto jsou velmi lidští, protože jsou citliví a duchovní: římský setník, kananejská žena, milosrdný Samaritán atd. Tito lidé totiž nevědomě a spíše instinktivně věří v přítomnost Tajemství dobra a dobroty. Dnes bychom řekli, že jde o víru, pro kterou není žádný člověk ostrovem ztraceným v nesmírnosti zrádného oceánu.

a hluboké společenství. Dnes bychom řekli, že jde o víru, pro kterou není žádný člověk ostrovem ztraceným v nesmírnosti zrádného oceánu, ani bezvýznamným jedincem, vydaným chaotickému a nepřátelskému vesmíru. (S. 209)

Víra, kterou Ježíš žádá od svých učedníků, je tedy zve, aby uvěřili v přítomnost Tajemství milosti a shovívavosti, které prostupuje celou Realitu. Je to víra, která věří, že je možné, aby se každý člověk cítil šťastný, bezpečný a jistý, pokud se ukryje v náručí této láskyplné Přítomnosti. (S. 209) A jelikož vše, co jsme a co máme, nepochází od nás, máme jen jedinou „povinnost“: vracet a dělit se s druhými o to, co jsme dostali z Boží milosti. (S. 208)

Reforma církve

Myslím, že nastal čas, kdy se církevní autority musí vážně zamyslet nad tím, proč Ježíš z Nazaretu dokázal přilákat velké davy dychtící poslouchat jeho učení, zatímco dnes totéž učení, předkládané katolickým náboženstvím, lidi spíše odpuzuje. Nastal čas, aby katolická církev zjistila, co tak dobrého a chutného nabízel Ježíš, že lidé přicházeli ze všech stran, aby se nakrmili chlebem jeho slova, zatímco jejím hostinám se dnes stále více vyhýbají.

V tomto věku lhostejnosti a náboženského odcizení je velkou výzvou, které musí být katolická církev schopna čelit, nechat se vést po cestě Ježíše z Nazareta. Je to její jediná cesta, pokud má uniknout bezvýznamnosti a jisté smrti.

K tomu je naléhavé, aby se zbavila své negativní a pesimistické představy o lidské přirozenosti, stejně jako všech doktrín, které se snaží člověka odcizit, ponížít a obviňovat. Zejména bude muset najít odvahu opustit své mytické myšlení, své dualistické chápání reality, své pojetí christologie, svou hierarchickou strukturu založenou na úsilí o moc, přesvědčení o nadřazenosti mužů a méněcennosti žen. Bude se muset rozloučit se středověkou nostalgií po prestiži, nádheře a vznešenosti, která dnes působí naprosto směšně a anachronicky.

Dnešní křesťané jsou emancipovaní, dospělí a vzdělaní lidé. Jsou si vědomi svých práv a důstojnosti a již nepřijímají náboženství, které se je snaží ponižovat a považovat za zatvrzelé a nenapravitelné „hříšníky“. Nemohou proto nadále snášet neustálé nabádání k obrácení, k prosbám o odpuštění a milosrdenství Boha a jeho církve. Tento falešný a zvrácený předsudek je dráždí a znechucuje, protože vědí, že je zcela nepodložený a v rozporu s Ježíšovým učením a jeho postojem. (S. 218–219)

Lidé dnes hledají a chtějí to, co je skutečné, co je opravdové, co je autentické. Nenávidí to, co je falešné, neupřímné nebo

lživé. Pokud jsou křesťané, chtějí znovu objevit svěžest, kouzlo, inovativní a stimulující náboj učení a původních slov Mistra z Nazaretu. Už je nezajímají starověké mytologie, i když je recyklovali a pokřesťanštily velcí křesťanští teologové.

Bruno Mori

Nastal čas, kdy se církevní autority musí vážně zamyslet nad tím, proč Ježíš z Nazaretu dokázal přilákat velké davy dychtící poslouchat jeho učení, zatímco dnes totéž učení, předkládané katolickým náboženstvím, lidi spíše odpuzuje.

Přijímají pouze takové náboženství, které jim pomáhá uvědomit si svou důstojnost, hodnotu, osobní potenciál, respekt, který si zaslouží, a význam jejich přítomnosti v tomto světě. Chtějí, aby jim bylo řečeno, že jsou ve své podstatě dobří lidé, i když se svými chybami a nedostatky, ale celkově s velkým srdcem a netušenou schopností konat dobro. Očekávají, že jim náboženství řekne, že je Bůh přijímá takové, jací jsou, protože tak je stvořil; že je má rád s jejich kvalitami i vadami.

Osobně se přikláním k názoru, že kdyby se křesťanskému hnutí podařilo osvobodit se ze svěrací kazajky náboženské struktury, která je uvěznila, a znovu objevit svěžest myšlenek a ducha svého Zakladatele, tak by znovu získalo velký potenciál kouzla a přitažlivosti a mohlo by mít vliv na lidi naší doby.

Dokáže se katolická církev obrátit čelem k modernitě? Bude mít odvahu opustit starou a těžkou zdechlinu imperiálního náboženství, hierarchie, absolutní moci, klerikalismu, dogmatismu, aby znovu objevila čistotu a svěžest zdroje, z něhož vyvěrá? Podaří se jí znovu objevit milost a ducha svého původu? Dokáže se jednou provždy vzdát moci, která imponuje a utlačuje, a užívat pouze takovou moc, která nabízí a přitahuje, jak jí to odkázal Nazaretský? Podaří se jí být znovu přitažlivou po vzoru svého Mistra, jehož učení a ducha chce ztělesňovat a přivádět k životu? (S. 220–221)

Závěr

Pro některé čtenáře může být tento Moriho obraz Ježíše, spojený s kritikou současné církve, nový a nečekaný, pro některé i pohoršující. Ano, možná je jednostranný, ale ne víc, než byl jednostranný ten minulý obraz Ježíše – Vládce, Krále, Pantomatéra, který autorizuje autoritářskou církev, a zároveň Ukřižovaného, trpitele, který glorifikuje bolest, pasivitu a sebeobviňování. Byl bych rád, kdyby tato malá „ochutnávka“ otevřela i českým křesťanům cestu k dalšímu studiu a úvahám, jak žít svou víru a církev v současné době.

LITERATURA A POZNÁMKY:

- [1] Mori, Bruno: Per un cristianesimo senza religione. Ritrovare la „Via“ di Gesù di Nazaret. Gabrielli Editori, Verona, 2022.